

Mới đây, tháng 12-2008, trên đường đi du khảo một số di tích của nền văn hoá Maya, cách 1200 năm của Mexico, tôi chợt nhớ tới Hoàng Thành Thăng Long, vì Hoàng Thành cũng cách 1000 năm và chức năng cũng là một chức năng tích văn hóa quý báu của dân tộc.

Năm ngoái, cùng với việc khám phá Hoàng Thành Thăng Long, là cuộc lên tiếng của một phần đông đồng nghiệp san lấp di tích của quý báu đó để dành đất cho một dự án kiến trúc mới. Trong số những người lên tiếng có nhiều nhân vật có uy tín trong giới văn hoá cũng như Đảng và chính quyền, như Đảng Tố Nguyễn Võ Nguyên Giáp. Những đồng nghiệp như chính quyền không lưu tâm tới những tiếng nói phản biện đó.

Đã từng đi tìm hiểu khá nhiều di tích khảo cổ trên thế giới, ngoài ở Châu Phi, tôi cảm thấy đau lòng và ngạc nhiên trước quy hoạch của chính quyền. Tôi không hiểu nên suy nghĩ của những người dám đưa ra quy hoạch như san lấp khu di tích khảo cổ Hoàng Thành Thăng Long, và lại dám đưa ra quy hoạch như đó trong khi chưa có một khai quật và nghiên cứu nào, trong khi những chức năng tích văn hoá Việt Nam, so với hầu hết các nước khác trên thế giới, rất là nghèo nàn. Chúng ta luôn luôn có thái độ coi thường đi vào “4000 năm văn hiến”, nhưng không có gì thêm để chức năng mình ngoài một trống đồng Đông Sơn! Thế mà với di tích Hoàng Thành Thăng Long với một đồ án phát hiện thì đã được để trừ cho san lấp vĩnh viễn. Nếu những người có thẩm quyền đưa ra những quy hoạch như vậy có dịp tham quan một vài công tác khai quật và phục hồi di tích khảo cổ trên thế giới, có lẽ họ sẽ có thêm hiểu biết khác và sẽ đưa ra những quy hoạch như người khác. Ví dụ như các vụ đó được chức năng kiến công việc khai quật và phục hồi khu vực đền thờ ở đền Đền Thiên Đền Thích của Campuchia, khu vực Roman Forum ở Rome, khu vực đền đài của đền Hy Lạp... họ sẽ thấy giá trị vô vàn của một di tích khảo cổ để với việc tìm hiểu và duy trì văn hóa dân tộc, họ cũng sẽ hiểu rằng du khách tới việc thăm một đồ án chức năng là thăm những di tích khảo cổ của đất nước đó chứ không phải những kiến trúc mới, những công trình hay những món ăn (những thứ sau chỉ là phụ), để những thứ họ cũng sẽ hiểu được rằng việc khai quật, nghiên cứu và phục hồi một di tích khảo cổ quan trọng phải một rất nhiều thời gian. Các kế hoạch phục hồi khu Roman Forum ở Rome và nhiều di tích khảo cổ ở Trung Mỹ đã kéo dài trên dưới 100 năm rồi mà vẫn còn đang tiếp diễn không có ngày kết thúc trong tương lai gần. Những công tác khai quật và nghiên cứu khu di tích khảo cổ Hoàng Thành cũng sẽ phải một nhiều chục năm, có khi cả trăm năm.

Không có nước nào trên thế giới huỷ bỏ một khu di tích khảo cổ trọng tâm của nền văn hóa dân tộc. Hành động như vậy họ thấy là dã man, mà rất. Cách đây mấy năm, chính quyền Taliban ở Afghanistan chức năng là một là kêu gọi của thế giới, chức năng quy hoạch đất cho một phá xấp hai bậc chức năng phải cả ngàn năm, đã thấy thế giới lên án như thế nào chức năng nhiều người còn nhớ. Trên thế giới người ta rất trân trọng những di tích văn hóa cổ. Cũng như tôi hiểu qua gia tôi đã đi qua, tới Mexico và Guatemala, tôi đã chức năng kiến như những sự trân trọng đó và những công trình

trong công tác khai quật, nghiên cứu và phục hồi các di sản văn hoá cổ. Đó là những công tác đã bắt đầu từ thế kỷ 19 và vẫn tiếp tục. Trong khi đó, du khách trên khắp thế giới và người dân trong nước vẫn tiếp tục đến đây tìm hiểu và chiêm ngưỡng nét đẹp của nền văn hoá cổ cổ xưa. Người dân của họ thấy rất hấp dẫn và những di tích đó. Tôi muốn lược thuật một trong các di sản khảo cổ nổi tiếng thế giới của Mexico, thành Teotihuacan, để quý vị cùng thưởng thức và suy ngẫm.

Teotihuacan là một thành phố đã bị bỏ hoang (a lost city) có một di sản khảo cổ cùng tên. Teotihuacan có nghĩa là nơi sinh ra các thần linh (birthplace of the gods). Theo cuốn Lost Cities from the ancient world (Những thành phố đã bị bỏ hoang trong thế giới cổ xưa) của nhà xuất bản Barnes & Noble, ấn bản 2006 (ISBN 13: 978-0-7607-8377-1), tôi ở Châu Mỹ chỉ có 7 thành phố cổ đã bị bỏ hoang mà thôi, và tôi đã viếng thăm 4 cái. Trong 4 cái đó có thành Teotihuacan này. Vào lúc thế nh thế thành phố này chỉ có 83 km². Thành phố này đã hoàn toàn bị bỏ hoang, chỉ còn lại khu vực tàn tích cổ Teotihuacan (archaeological site). Di sản cổ này nằm trong vùng có tên Vùng Trũng Mexico (Basin of Mexico), cách thủ đô Mexico City 40 Km về hướng đông bắc. Quần thể di tích cổ này có ba cái kim tự tháp trong đó hai cái nằm trong số những kim tự tháp lớn nhất thế giới, được xây dựng vào khoảng trên dưới hai ngàn năm. Ngoài ra, di sản khảo cổ này còn nổi tiếng với di tích của một quần thể gia cư lớn (large residential complexes) và đặc biệt có “Đường Âm Phủ” (street of the dead) trông giống như National Mall ở thủ đô Washington D.C.. Theo tài liệu, tôi quần thể kiến trúc này còn có một dãy bức họa đồ y mô tả trên tường (murals) được bỏ quên từ lâu. Tôi rất tiếc là lần đầu tiên qua vì thời gian eo hẹp tôi chỉ tìm hiểu một khu di tích cổ mà chỉ mới leo lên Kim Tự Tháp Mặt Trời, Kim Tự Tháp Mặt Trăng và đi bộ một đoạn ngắn trên Đường Âm Phủ. Đặc biệt tôi chỉ thấy các bức họa trên tường ở đây, mặc dù tôi đã được thấy và chụp hình nhiều bức họa trên tường từ các di tích cổ khác trong vùng. Tuy nhiên tôi tiếc hùi hụi di tích cổ này vì nó nằm gần thủ đô của Mexico, một thành phố tôi còn trẻ lại nghiên cứu tiếp.

Theo tài liệu thì thành này được tạo nên cao cổa thnh về trong khoảng thời gian từ năm 150 tới 450 sau công nguyên. Đó là thời kỳ văn hoá cổ cổ thành lan rộng xuống phía vùng trung Mỹ. Trung Mỹ (Mesoamerica) bao gồm các quốc gia phía nam của Mexico kéo dài tới Panama. Vào thời cổ cổ thnh, cư dân của Teotihuacan có thể hơn 150,000 người, và có thể tới 250,000 người và Teotihuacan có thể là một trong những thành phố lớn nhất thế giới. Lịch sử ban đầu của Teotihuacan hoàn toàn huyền bí (mysterious) và nguồn gốc của những người xây dựng thành này cũng không ai biết rõ. Còn nhiều tranh cãi. Trong nhiều năm các nhà khảo cổ tin rằng cổ thành này được xây dựng bởi người Toltec. Tuy nhiên, nền văn minh Toltec phát triển sau nền văn minh Teotihuacan hàng mấy thế kỷ nên giả thuyết này hoàn toàn không hợp lý. Thế những người hàng đầu du lịch về giới thiệu với tôi đây là nền văn minh Toltec. Nền văn hoá và kiến trúc của cổ thành Teotihuacan chủ yếu như hàng cổ của nền văn minh Olmec, một số dân được coi như cha đẻ (mother civilization) của nền văn minh Trung Mỹ (Mesoamerica).

Hiện nay người ta còn thấy bằng chứng của sự hiện diện của dân Teotihuacano, nhưng không phải hoàn toàn là một sự kiểm soát chính trị hay kinh tế, mà vô sự đi đến trong vùng Veracruz (Mexico) và vùng Maya (Mexico, Guatemala và Honduras). Di tích khảo cổ Teotihuacan được UNESCO công nhận là di sản văn hóa thế giới vào năm 1987 và hiện nay là một trong các di tích khảo cổ tại Mexico được viếng thăm nhiều nhất.

Kiến trúc đầu tiên tại thành này có niên đại khoảng 200 năm trước công nguyên và kim tự tháp lớn nhất đây là kim tự tháp mặt trời (Pyramid of the Sun), được hoàn thành khoảng 100 năm sau công nguyên. Điều đáng chú ý ở đây là khác với các thành khác, thành này không có pháo đài và kiến trúc quân sự (fortifications and military structures.) [Ghi chú của tác giả: Tại hầu hết các thành ở Âu châu, người ta thường thấy có pháo đài hay các sự quân sự để bảo vệ thành.]. Tuy nhiên, trong khu di tích có một kiến trúc lớn, được công nhận Tây Ban Nha cho rằng đó là trung tâm (citadel). Một số tài liệu khác cho rằng đó là sự nhầm lẫn của người Tây Ban Nha vì họ thấy khu vực đó có tường bao quanh. Tài liệu trên internet cho thấy nhiều đặc tính của việc xây dựng và vị trí kiến trúc trong thành Teotihuacan này rất đáng chú ý như các kim tự tháp Ai Cập, trong khi các học giả đều xác nhận không có sự giao tiếp nào giữa hai nền văn minh này.

Những khám phá mới đây cho thấy dòng văn hóa Teotihuacan không khác nhiều với các nền văn hóa sau nó như Toltec và Aztec. Người ta tin rằng có thể bắt đầu xâm chiếm nhiều trung tâm văn hóa Maya trong đó có cả vùng Tikal và khu vực Peten ở miền bắc Guatemala mà văn hóa Teotihuacan đã có ảnh hưởng quan trọng tại các nền văn hóa này.

Theo tài liệu trên internet, thành phố Teotihuacan trước kia là một trung tâm kinh tế, sản xuất nhiều bình gốm, trang sức và sản phẩm thủ công nghệ. Nhưng cũng theo tài liệu thì không còn di vật nào thuộc loại này trên nền đất. Nhưng mà những ghi chú trên kiến trúc (inscriptions) tại các thành Maya sau đó cho thấy các nhà quý tộc (nobility) của Teotihuacan đã đi tới và có lẽ đã chinh phục các nhà lãnh đạo địa phương ở xa mãi tận nước Honduras. Một ví dụ rõ ràng là ghi chú Maya được tìm thấy một nhân vật (các nhà nghiên cứu đặt tên là Spearthrower Owl) đã cai trị thành phố Teotihuacan trong hơn 60 năm và đã chinh phục thân thuộc của ông ta tại cai trị những thành phố như Tikal và Uaxactun ở Guatemala.

Tôn giáo của Teotihuacan cũng tương tự tôn giáo của các nền văn hóa khác trong vùng Trung Mỹ. Họ thờ nhiều vị thần giống nhau trong đó có Thần Rắn (Feathered Serpent/ the Aztecs' Quetzalcoatl) và thần Mặt trời (the Aztecs' Tlaloc.) Teotihuacan trước kia là một trung tâm tôn giáo và có thể các tư sĩ đã nắm nhiều quyền lực chính trị. Cũng như các nền văn hóa khác tại Trung Mỹ, văn hóa Teotihuacan thực hành nghi lễ dùng người sống làm vật tế thần (human sacrifice). Người ta tìm thấy những xác người và thú vật trong lúc khai quật các kim tự tháp tại thành

Teotihuacan. Người ta tin rằng khi xây dựng các kim tự tháp này, người Teotihuacan đã thực hiện nghi thức thờ thần nông và y tế cho phúc cho kiến trúc mới. Các nhân nhân dùng thờ thần có thể là các tù binh. Một số bộ phận tay chân, có số bộ phận moi tim, có số bộ phận đánh vào đầu. Thậm chí có số bộ phận chôn sống. Các thú vật được coi là thiêng liêng và là biểu tượng của quyền năng huyền bí (mythical powers) hay quyền năng chính trị, cũng bộ phận chôn sống, như bộ phận nhốt trong chuồng: đó là bộ phận con báo (cougars), chó sói (a wolf), đại bàng (eagles), chim ưng (a falcon), chim cú (an owl), và ngay cả bộ phận con rắn độc. Nghi thức thờ thần này cũng được thực hiện tại Mỹ và văn hóa khác Trung Mỹ mà đầu tích là vị trí thờ thần tại Kim Tự Tháp Chichen Itza mà tôi đã từng thăm.

Ngày giỗ tổ thành Teotihuacan là Đường Âm Phủ (Avenue of the Dead). Đây là một kiến trúc cổ khi tôi kinh ngạc vì khi đứng trên đỉnh kim tự tháp Mặt Trăng, nhìn dọc theo Đường Âm Phủ thẳng tắp và dài vời vợi, tôi thấy Đường Âm Phủ giống hệt Quảng Trường vĩ đại ở Thủ Đô Washington D.C. (National Mall) như bộ phận chi u dài dài hơn. Thậm chí là! (Đường Âm Phủ dài 1 ¼ mile [2 km] trong khi National Mall dài có 1.2 mile tính từ thềm Quốc Hội tới Washington Monument [1km8]). Người ta cho rằng đường thờ Đường Âm Phủ dài tới 4 miles (6 km), như bộ phận khai quật và phần huyệt được có 1 ¼ mile thôi. Đường Âm Phủ có chi u rộng hơn hẻm Quốc Trường ở Thủ Đô Hoa Kỳ, như bộ phận cũng rộng tới 40 mét (131 feet). Hai đầu Đường Âm Phủ là hai kiến trúc quan trọng: Một đầu đường là Kim Tự Tháp Mặt Trăng, đầu kia là Trụ sở lính và đền thờ thần rắn (Temple of the Feathered Serpent.) Dọc hai bên Đường Âm Phủ là các kiến trúc quan trọng, các đền thờ, trong đó có Kim Tự Tháp Mặt Trời. Từ đường thờ, tới Quảng Trường National Mall, một đầu là tòa nhà Quốc Hội, đầu kia là kiến trúc lâu đài của Tổng Thống Washington (Washington Monument), xung quanh cũng là như bộ phận toà buildings khác nhau, nhưng mà đa số là các Viên chức quan trọng. Quảng Trường Washington D.C. được xây sau Teotihuacan 1800 năm. Người thiết kế Quảng Trường Washington D.C. chắc chắn có ảnh hưởng Đường Âm Phủ của Teotihuacan, vì lúc đó thành Teotihuacan chưa được phát hiện. Như vậy chắc có thể giới thích là trí tuệ gặp nhau. Ngày nay Teotihuacan là một trong những di tích cổ được chú ý nhiều nhất tại Mexico. Di tích thành Teotihuacan cho thấy khả năng cao của người Teotihuacan cách nay khoảng hai ngàn năm trong việc kiến thiết đô thị.

Nguyên nhân suy tàn của nền văn hóa Teotihuacan.

Cũng như nhiều nền văn hoá đã suy tàn khác trên thế giới, sự suy tàn của nền văn hóa Teotihuacan cho thấy các nhà nghiên cứu đời sau lý giải bằng những giả thuyết. Ở đây, có những giả thuyết cho rằng sự tiêu vong của nền văn hóa Teotihuacan có thể là do xâm lăng từ bên ngoài, có thể là do nội loạn từ bên trong, và có lý thuyết cho rằng có thể là do hạn hán đã ảnh hưởng đến chúng tôi và bộ phận.

Mặc dù vẫn minh chứng về sự phát triển của thành phố sau 1500 năm, ngày nay ngoài những di tích cổ xưa thì ta không biết gì về những thông tin liên quan tới nền văn hóa đó nữa. Ngay cả ta không biết có thành này có phải là trung tâm của một đế quốc hay không. Đến nay thì những người ta cũng không còn biết có dân của nền văn minh đó thuộc sắc tộc nào (ethnicity). Những người ta cho rằng tiểu quốc (state) Teotihuacan đã sụp đổ. Ngay cả cái tên gốc của thành phố đó người ta cũng không biết. Cái tên Teotihuacan chỉ được dân chúng trong nền văn minh Aztec sau đó mượn từ khi đặt ra sau khi thành phố Teotihuacan suy tàn. Ngày nay không còn tài liệu trực tiếp (tranh tường (murals), ghi chú (inscription), văn bản...) trình bày nội dung nền văn hóa Teotihuacan. Hầu hết những di vật tài liệu nói về nền văn hóa Teotihuacan được tìm thấy trên các bức họa trên tường (murals) và các kiến trúc Maya (là nền văn hóa sau văn hóa Teotihuacan) hay trên những văn bản (ghi chú bằng chữ tượng hình hay tượng thanh=hieroglyphic inscriptions) trên nền văn hóa Maya, thuộc lĩnh vực nghệ thuật của các nhà chinh phục người Teotihuacan.

Việc khai quật, nghiên cứu và phục hồi di sản Teotihuacan.

Công việc khai quật, nghiên cứu, và phục hồi di sản văn hóa cổ này đáng để chính quyền Việt Nam học hỏi. Công việc đó được thực hiện một cách rất bền bỉ và cẩn trọng.

Tài liệu cho biết, từ Teotihuacan, nhiều việc khai quật như được thực hiện từ thế kỷ 19. Vào năm 1905, các kế hoạch khai quật và phục hồi lớn được khởi sự. Kim Tự Tháp Mồ t Trĩ được phục hồi từ năm 100 năm trước Mexico vào năm 1910. Các cuộc khai quật khu vực Trĩ Lính (Ciudadela) được thực hiện vào thập niên 1920. Các khu vực khác được khai quật vào thập niên 1940 và 1950. Kế hoạch khai quật và phục hồi rộng lớn đầu tiên tới di tích cổ này được thực hiện vào khoảng 1960-65. Kế hoạch này tập trung vào việc giải tỏa Đường Âm Phủ (Street of the Dead), công việc là các kiến trúc dọc theo con đường đó và khai quật Lâu Đài Quetzalpapalotl (Palace of Quetzalpapalotl.)

Một kế hoạch khai quật và phục hồi quan trọng khác được thực hiện năm 1980-82 từ Kim Tự Tháp Feathered Serpent và tập hợp kiến trúc xung quanh Đường Âm Phủ. Một đây nhất, một loạt các khai quật từ Kim Tự Tháp Mồ t Trĩ cho thấy nhiều bằng chứng về các sinh hoạt văn hóa của người Teotihuacan. Tính từ 1905, là năm các kế hoạch khai quật và phục hồi lớn được khởi sự, tới đây là 104 năm liên tục khai quật, nghiên cứu và phục hồi. Ngày nay công việc đó vẫn còn đang được tiếp tục.

Lâu đài, công nghệ, và thậm chí là đức tính chung của công tác khai quật, nghiên cứu và phục hồi mới di sản khảo cổ quan trọng trên thế giới. Chúng là Việt Nam chứ không phải Hoàng Thành

Thăng Long có đóng trong lòng đất đã với văn bản lập mà không cần mặt cụ thể khai quật nghiên cứu nào? Liệu như thế có xứng đáng là một dân tộc có văn hoá hay không chỉ để nói là một dân tộc có từ 4 ngàn năm văn hiến.